

Lietuvių išėivijos archyvai: ir paieškos, ir išsaugojimo rūpestis

Silvija VĖLAVIČIENĖ

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Gedimino pr. 51, LT-01504, el. p. s.velaviciene@lnb.lt

Tinkamos sąlygos aktyviai lituanistinio paveldo paieškai užsienyje susidarė tik Lietuvai atkūrus nepriklausomybę. Dabar, antrąjį Lietuvos Respublikos laisvės dešimtmetį, prasminga ir labai reikalinga yra Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos ir kitų institucijų iniciatyva susisteminti per tą laiką sukauptą medžiagą, apibendrinti įgytą patirtį, idant ligi šiolei gana chaotiškos pastangos rinkti informaciją ar vežti į Lietuvą užsienyje sukurtas ir sovietinės okupacijos laikotarpiu Lietuvos žmonėms draustas pažinti lituanistines kultūros vertybes įgautų visiems prieinamo ir bendroms reikmėms naudojamo sąvado pavidalą. Tenka tik apgailėstauti, kad 2006 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu patvirtinta „Lietuvai reikšmingų kilnojamųjų kultūros vertybių, esančių užsienyje, integravimo į Lietuvos visuomeninių gyvenimą programa“¹, nebuvo parengta anksčiau, tačiau akivaizdu, kad ji yra labai svarbi ir leidžia ne tik iš naujo įvertinti jau atliktus darbus, bet ir numatyti jų tęsą. Apmaudu, kad 2006 m. gegužės mėnesio pabaigoje „Valstybės žiniuose“ paskelbta ir tokiu būdu oficialaus dokumento statusą įgijusi programa nebuvo nei paviėšinta, nei aptarta periodiniuose leidiniuose ar kitose žiniasklaidos priemonėse. Jos nekommentavo net negausūs Lietuvos kultūros leidiniai, nekaltant jau apie platesnę diskusiją kitoje spaudoje ar lietuvių išėivijos leidiniuose.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos paieškų ir tyrinėjimų objektas buvo ir yra labai svarbi užsienyje esančių kultūros vertybių dalis – ne tik visi už Lietuvos ribų lietuvių kalba spausdinti leidiniai, bet ir užsienio autorių Lietuvos tematikos veikalai, taip pat rankraštiniai dokumentai. Atsivėrusios naujos galimybės laisvai bendrauti su tautiečiais, po Antrojo pasaulinio karo nublokštais toli nuo tėvynės, įgalino užmegzti bei plėtoti intensyvius ryšius, kurių rezultatus – ypač sėkmingas lietuvių išėivijos spaudos sugrįžimas į Lietuvą. Čia derėtų priminti, kad Nacionalinės bibliotekos pastangos vykdyti šios įstaigos pamatinę priedermę ir kuo greičiau užpildyti savųjų fondų spragas lietuvių išėivijos per penkis dešimtmečius sukurtu intelektiniu turtu – gausia ir Lietuvoje dėl

ideologinių suvaržymų drausta, todėl ypač menkai arba visai nepažinta spauda – buvo itin palankiai sutiktos skirtingų kraštų lietuvių bendruomenių, ypač anapus Atlanto, Jungtinėse Amerikos Valstijose, kur buvo ir tebėra didžiausias lietuvių telkinys. Lemiamas veiksnys buvo tuo metu JAV lietuvių bendruomenės paskelbtas vėjus „Knygos Lietuvai“ ir Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos bendradarbiavimo sutartis su Lituanistikos tyrimo ir studijų centru (toliau – LTSC) Čikagoje. Nuo 1990 m. Lietuvą pasiekė 10 spaudos siuntų, plukdytų per Atlantą didžiuliuose talpintuvuose. Leidinius iš įvairių JAV lietuvių organizacijų rinkinių bei asmeninių bibliotekų surinko ir siuntimui paruošė LTSC ir jos suburtų talkininkų būrys, vadovaujamas profesoriaus Jono Račkausko.

Tokiu būdu pavyko ne tik Nacionalinėje bibliotekoje sukaupti šiuo metu Lietuvoje išsamiausią lietuvių išėivijos spaudos rinkinį, bet ir aprūpinti leidiniais viešąsias bibliotekas. Tai, kad šiuo metu Lietuvoje išėivijos autorių veikalai yra prieinami daugumos miestų bei miestelių gyventojams, yra geriausias šios spaudos integravimo į Lietuvos visuomeninį gyvenimą pasiekimas. Apie lietuvių išėivijos spaudos sugrįžimą į Lietuvą ne kartą rašyta tiek Lietuvos, tiek ir išėivijos spaudoje². Tenka pažymėti, kad visą laiką Nacionalinę biblioteką nenutrūkstamu srautu pasiekdavo ir ligi šiol pasiekia gausios privačių asmenų ir kitų organizacijų knygų siuntos ne tik iš JAV, bet ir iš Australijos, Kanados, Vokietijos, Didžiosios Britanijos ir kitų šalių. Lygia greta su lietuvių išėivijos spaudos rinkinio kaupimu Nacionalinė biblioteka vykdė ir kitą itin svarbią savo funkciją – rengė šios spaudos bibliografiją. 2002 m. pasirodęs „Lietuvių išėivijos spaudos bibliografijos“ pirmasis tomas³, kuriame suregistruota per šeši su puse tūkstančio 1945–2000 metais įvairiose pasaulio šalyse išspausdintų lietuviškų knygų, buvo pirmoji pastanga pateikti visuomenei sisteminę šio spaudos masyvo rodyklę. Antrasis bibliografijos tomas, išspausdintas 2005 m., apima to laikotarpio lietuvių išėivijos knygas kitomis kalbomis⁴. Jame yra ir pirmojo tomo papildymai, kuriuose pateikiama

beveik 500 naujai aptiktų lietuviškų to laikotarpio knygų bibliografinių aprašų. Ši bibliografija, atspindinti lietuvių išėivijos spaudos 50 metų produkciją, galėtų būti vertinama kaip viena iš numatomo rengti „Lietuvai reikšmingų kilnojamųjų kultūros vertybių, esančių užsienyje, sąvado“ dalių. Joje sukaupta informacija apie Lietuvos bibliotekose jau esančias knygas ir specialiais ženklais išskirti aprašai tų leidinių, kurių Lietuvoje dar neturime, tačiau esame matę užsienio lietuvių lituanistiniuose centruose ar aptikę tų kraštų bibliotekose. Tačiau verta priminti, kad ir užsienio rinkiniuose (tiek esančiuose lietuvių bendruomenių globoje, tiek ir priklausančiuose ne lietuvių organizacijoms – daugiausia JAV universitetams) dažniausiai sukaupiti tie patys leidiniai. Taigi lietuvių išėivijos spaudos bibliografija gali atlikti ir svarbią vienų ar kitų užsienyje saugomų Lietuvai rūpimų knygų rinkinių vertinimo funkciją kaip pagrindinis jų atpažinimo šaltinis.

Šiuo metu Nacionalinės bibliotekos nuosekliai vykdoma tikslinė trūkstamų lietuvių išėivijos leidinių paieška leidžia daryti išvadą, kad nors 1945–2000 metų knygų jau aptikta ir surinkta gal per 90 procentų, tačiau procesas nėra baigtinis, nes vis randasi naujų, ligi šiol nežinotų leidinių. Antrajame jau minėtos bibliografijos tome pateikti pirmojo tomo papildymai – apie 500 per trejetą metų sukaupitų anksčiau neturėtų lietuviškų knygų aprašų – rodo, kad šios srities tyrinėjimai dar nesibaigia. Nuolatos randama vis naujų leidinių (lietuviškų parapijų istorijų, parodų katalogų, renginių programų, įvairių organizacijų įstatų, veiklos ataskaitų ar suvažiavimų medžiagos, kurie daugeliu atvejų yra vieninteliai vieno ar kito įvykio liudininkai, todėl itin svarbūs bendriesiems lietuvių išėivijos visuomeninio bei kultūrinio gyvenimo tyrimams.

Kitokia padėtis yra periodinių leidinių atveju, ypač didelio formato laikraščių, kurie nebuvo saugomi privačių asmenų namų bibliotekose, todėl jų išliko labai nedaug ir ligi šiol Lietuvoje nepavyko sukaupiti visų leidinių rinkinių. Nelengvai kaupiama ir informacija šiuo metu rengiamam trečiajam bibliografijos tomui, kuris bus išsamus lietuvių išėivijos periodinių leidinių sąvadas, aprūpintas redaktorių, išleidimo vietų, chronologine ir kitomis papildomą informaciją teikiančiomis rodyklėmis. Didžiojo formato periodinių leidinių saugojimui reikalingos išskirtinės sąlygos. Be to, dalis į Lietuvą atgabentų leidinių, ypač lietuviški laikraščiai, spausdinti 1945–1950 metais ant itin prasto popieriaus DP („displaced persons“ – perkeltieji asmenys) stovyklose Vokietijoje, yra pažeisti, trapūs ir reikalingi restauravimo ar konservavimo. Kaip tipiską tokios spaudos išsaugojimo pavyzdį galėtume minėti Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos restauratorių nuo sunykimo išgelbėtus unikalius leidinius – brolių Adolfo ir Jono Mekų 1946–1948 metais Viesbadene rotatoriumi spausdintus literatūros žurnalo „Žvilgsniai“ numerius su originaliomis Leono Lėto iliustracijomis. Restauravimo,

konservavimo ar planingo ir nuoseklaus lietuvių išėivijos periodinių leidinių mikrofilmavimo bei skaitmeninimo darbai yra pagrindinis uždavinys, padėsiantis užtikrinti ne tik šio itin svarbaus spaudos masyvo išsaugojimą, bet ir veiksmingą jame sukauptos informacijos naudojimą mokslo ir studijų reikalams.

Vertėtų pasidžiaugti, kad į Lietuvą jų savininkų valia yra parsiųsti ir žinomų lietuvių išėivijos bibliofilų Kazio Varnelio (saugoma Lietuvos dailės muziejaus Kazio Varnelio namuose-muziejuje), Kazio Pemkaus (Klaipėdos universiteto bibliotekoje), Broniaus Kviklio (Lietuvių išėivijos institute), Kazimiero Barėno (Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje) ir kitų ypač vertingi spaudos ir rankraštinių dokumentų rinkiniai. Bene didžiausia yra garsių Lietuvos diplomatų Lozoraičių (tėvo Stasio Lozoraičio ir motinos Vincentos Matulaitytės-Lozoraitienės bei abiejų sūnų – Stasio ir Kazio Lozoraičių) sukaupta šeimos biblioteka, 2007 m. papildžiusi Lietuvos nacionalinės bibliotekos personalinių kolekcijų rinkinius. Lozoraičių bibliotekoje yra apie 20 tūkstančių leidinių, iš kurių beveik 12 tūkstančių knygų lietuvių, italų, lotynų, anglų, prancūzų, vokiečių, lenkų, rusų, ispanų kalbomis. Tačiau surinkti informaciją apie po visą Lietuvą pasklidusius lietuvių išėivių savo gimtųjų miestų bibliotekoms, mokykloms, muziejams, kitoms įstaigoms dovanotus spaudos rinkinius šiuo metu sunkiai įmanoma.

Visai kitokia yra nepublikuotų dokumentų bei rankraščių rinkinių situacija. Tokie dokumentai ypač svarbūs, nes daugeliu atvejų yra vieninteliai, todėl jų sunykimas ar praradimas yra neįkainojama skriauda, atimanti iš tyrinėtojų vienintelę studijų ir pažinimo galimybę. Šioje srityje užsienyje esančių lituanistinių kultūros vertybių sąvado rengimo darbai yra reikalingi atlikti nedelsiant, nes ligi šiol stichiškai vykęs nepublikuotų dokumentų iš užsienio vežimas į Lietuvą, be vieno kito proginio straipsnio apie kurios nors organizacijos parsigabentą lituanistinių archyvinų dokumentų siuntą, neturėjo jokio patikimesnio informacijos šaltinio. Per atkurtos Lietuvos Respublikos gyvavimo metus į Lietuvą jau yra atgabenta nemažai lietuvių išėivijos archyvų (tiek personalinių, tiek įvairių organizacijų), Kaune prie Vytauto Didžiojo universiteto įsteigtas Lietuvių išėivijos institutas, tačiau surinkti informaciją iš įvairių rankraštinius dokumentus kaupiančių įstaigų šiandien yra sunku, nes stinga nors paprasčiausios turimų rankraščių rinkinių rodyklės. Savaiame suprantama, kad išsamiam rankraštinių dokumentų tvarkymui reikia daug darbo, kartu – ir daug laiko, tačiau visuomenei, ypač mokslininkams ir kitiems tyrinėtojams, praverstų ir greičiau parengiama pirminė informacija, skelbiama būsimajame sąvade.

Nuolatinė lietuviškos spaudos užsienyje paieška bei jos studijos leido sukaupiti ir pakankamai informacijos apie už Lietuvos ribų esančius lituanistinės spaudos rinkinius.

Daugiausia jų yra Jungtinėse Amerikos Valstijose, kur lietuviškosios emigracijos, o drauge su ja ir lietuviškos spaudos telkiniai skaičiuoja jau antrąjį šimtmetį – nuo XIX amžiaus antrosios pusės. Apie senuosius JAV saugomus lituanistinius rinkinius nemaža tyrinėjimų yra paskelbę ir patys išeiviai. Minėtina A. Šešplaukio-Tyruolio knyga apie lituanikos kolekcijas Europos mokslinėse bibliotekose⁵, V. Maciūno ir K. Ostrausko – apie 1918 m. Vasario 16 Akto signataro Jurgio Šaulio kolekciją Pensilvanijos universiteto bibliotekoje⁶, JAV istoriko A. E. Senno – apie jo tėvo, kalbininko, buvusio Kauno Vytauto Didžiojo universiteto profesoriaus Alfredo Senno rinkinį Viskonsino universiteto bibliotekoje⁷, Jono Balio surinkta informacija apie lietuvišką periodiką Amerikos bibliotekose⁸ ir kitos svarbios publikacijos, kuriose yra žinių ir apie Kento, Minesotos, Pensilvanijos bei kitų JAV universitetų rinkiniuose sukauptas lituanistinės spaudos kolekcijas. Lietuvai svarbių lituanistinių dokumentų yra ir kitose JAV bibliotekose – JAV Kongreso, Stenfordo universitetui priklausančiame garsiajame Huverio institute, Niujorko viešojoje bibliotekoje ir kitur. Profesoriaus Giedriaus Subačiaus 1999 m. parengtas Čikagos Newberry bibliotekoje saugomų lituanistinių vertybių katalogas⁹ yra kol kas vienintelis sektinas pavyzdys, koku būdu gali būti kaupiama ir skelbiama informacija apie užsienio šalių įstaigose saugomus Lietuvai labai svarbius leidinius. Pastaruoju metu renkant informaciją ypač gelbsti užsienio bibliotekų elektroniniai katalogai.

Užsieninius lituanistinės spaudos rinkinius, kaip minėta, derėtų skirti į dvi dalis: priklausančias lietuvių bendruomenėms ar įvairioms jų organizacijoms ir saugomus užsienio valstybėms priklausančiose įstaigose. Lietuvai labiausiai rūpi pirmieji. Didžiausi ir svarbiausi lituanistiniai rinkiniai JAV yra sukaupti Lituanistikos tyrimo ir studijų centre Čikagoje. Iš jų minėtini Pasaulio lietuvių archyvas, Žilevičiaus-Kreivėno muzikologijos archyvas, Lietuvių medicinos muziejus ir archyvas, S. Budrio lietuvių fotoarchyvas, Meno archyvas. Įvertinant LTSC sukauptų dokumentų svarbą, nuo 1991 m. Nacionalinė biblioteka, vykdydama abiejų institucijų bendradarbiavimo sutartyje numatytus įsipareigojimus, kasmet siuntė į Čikagą savo darbuotojus, kurie padėjo kataloguoti Pasaulio lietuvių archyvo knygas bei tvarkyti gausaus rankraščių fondo dokumentus. Panašioms darbams buvo kviečiami ir kitų Lietuvos bibliotekų bei archyvų darbuotojai. Ne mažiau svarbus lituanistinis centras yra ir Putname (Konektikuto valstijoje) esantis Amerikos lietuvių kultūros archyvas (ALKA), kur, be vertingos bibliotekos, taip pat saugomi gausūs lietuvių išeivijos organizacijų bei įvairių visuomenės ir kultūros veikėjų rankraščių rinkiniai, muziejinės vertybės. Svarbus ir turtingas yra ir Čikagoje veikiantis Balzeko lietuvių kultūros muziejus, sukaukęs daug pirmosios lietuvių emigracijos bangos dokumentų, tačiau tai yra ne

visuomeninės, o privačios nuosavybės kolekcija. Didesni ar mažesni lituanistiniai centrai yra beveik prie kiekvienos lietuvių parapijos, savuosius dokumentų archyvus yra sukaupusios ir visos visuomeninės bei kultūrinės organizacijos.

Pamėginę aptarti tiek LTSC, tiek ALKOS lituanistinių rinkinių saugojimo sąlygas turėtume pripažinti, kad abiejuose svarbiausiuose JAV lietuvių archyvuose jos yra prastos – tiek Čikagoje, tiek Putname nėra šiuolaikiškų saugyklų, kuriose unikalūs dokumentai būtų apsaugoti nuo temperatūrų svyravimo bei drėgmės, nėra ir restauravimo galimybių. Tokia padėtis negali nerūpėti tiek JAV lietuvių bendruomenei, tiek Lietuvos kultūrininkams, neabejingiems lituanistinio kultūros paveldo išsaugojimui. Apsaugos ir išsaugojimo klausimai vis išskyla išeivijos ir Lietuvos spaudoje. Įdomu pažymėti, kad beveik tuo pačiu metu, kai Lietuvoje buvo paskelbti Lietuvos kultūros ministerijos patvirtinti svarbūs dokumentai – jau aptartoji „Lietuvai reikšmingų kilnojamųjų kultūros vertybių, esančių užsienyje, integravimo į Lietuvos visuomeninį gyvenimą programa“ bei Sąvado rengimo nuostatai, Estijoje (2006 m. birželio mėnesį) buvo surengta tarptautinė konferencija „Baltijos archyvai užsienyje“¹⁰. Joje dalyvavo ne tik gausus būrys archyvų, bibliotekų ir kitų suinteresuotų kultūros įstaigų atstovų iš visų trijų Baltijos valstybių, bet ir nemaža estų bei latvių išeivijos kultūros centrų darbuotojų ar jų talkininkų iš JAV, Kanados, Australijos, Europos šalių. Lietuvai konferencijoje atstovavo Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos ir Lietuvių išeivijos instituto atstovai, tačiau tenka apgailestauti, kad į Tartu savo atstovų neatsiuntė (nors, mūsų žiniomis, buvo kviečiami) nė vienas lietuvių išeivijos spaudos archyvas ar kultūros centras.

Tartu konferencija gvildeno visų trijų Baltijos šalių išeivių užsienyje sukauptų archyvų pažinimo ir išsaugojimo klausimus, kurie suformuluoti priimtame Memorandume¹¹. Dokumentas gana panašus į Lietuvoje Respublikos kultūros ministerijos iniciatyva parengtus ir valstybiniu lygiu patvirtintus jau minėtus dokumentus, tačiau Tartu Memorandume pabrėžiama trijų valstybių bendro darbo šioje srityje būtinybė, ypač užsienyje, kur išeivių iš Baltijos kraštų bendros organizacijos turi galias bendradarbiavimo tradicijas, kūrybiškai puoselėjamas iki šių dienų. Pagirtina, kad Tartu konferencijos nuostatos paskelbtos ne tik Lietuvos, bet ir JAV lietuvių spaudoje¹².

Lietuvos ir išeivijos periodinėje spaudoje kartkarčiais pasitaikydavo publikacijų lituanistinio paveldo užsienyje išsaugojimo tematika, tačiau didesnių diskusijų šiuo klausimu nebuvo. Vienų ar kitų kultūros vertybių siuntimas į Lietuvą vyko gana stichiškai, įvairioms įstaigoms savarankiškai ieškant kontaktų su išeiviais. Pastaruoju metu išeivijos spaudoje pasirodantys straipsniai atskleidžia pačių lietuvių išeivijos kultūros centrų susirūpinimą dėl sukauptų vertybių išsaugojimo, ir tai yra sveikintina. Tačiau nelabai

suprantama, kodėl atsirado lyg ir gynybinė pozicija, kurioje pabrėžiama, jog užsienyje sukaupti archyvai „...jau seniai tapo lietuvių bendruomenės turtu, tai nėra Lietuvos Respublikos nuosavybė“¹³. O ar kas teigia kitaip? Ligi šiol neteko matyti nė vienos publikacijos Lietuvos spaudoje, kur būtų panašių teiginių. Nė viename ankstesniame oficialiame dokumente, kaip ir dabar aptariamoje Lietuvos kultūros ministerijos patvirtintoje „Lietuvai reikšmingų kilnojamųjų kultūros vertybių, esančių užsienyje, integravimo į Lietuvos visuomeninį gyvenimą programoje“, nėra jokių užuominų apie prievartinį vienų ar kitų kultūros vertybių gabenimą į Lietuvą. Ir ligi šiol, ir ateityje bet koks gabenimas galimas tik geranorišku sutarimu, todėl tokie nuogaštavimai neturi jokio pagrindo. Absurdiški atrodo ir teiginiai, kad Lietuvoje iš užsienio pargabentoms kultūros vertybėms gali būti nesaugu dėl politinių motyvų ir mūsų valstybės geografinės padėties. Tokie samprotavimai net neverti komentarų. Kas kita, kad kuo toliau, tuo dažniau tenka svarstyti užsienyje dėl įvairių priežasčių sparčiai nykstančio kultūros paveldo išsaugojimo klausimus. Tai supranta ir patys išeiviai, skiriantys vis daugiau pastangų lituanistinio paveldo atspindėjimui leidiniuose, nuotraukose, mikrofilmuose ir kt. Puiki pastanga išsaugoti unikalų lietuvių išeivių kultūros paveldą yra JAV Lietuvių bendruomenės Kultūros tarybos rūpesčiu parengtas leidinys „Lietuvių pėdsakai Amerikoje“¹⁴. Žurnalistei Audronei V. Škiudaitei, rengusiai šį leidinį, teko aplankyti daugybę JAV lietuvių gyventų vietovių, kuriose dar ryškūs arba jau vos atpažįstami jų kultūros pėdsakai. Todėl tokios svarbios yra ir jos mintys, paskelbtos didžiausiame JAV lietuvių laikraštyje „Draugas“¹⁵. Tačiau akivaizdu, kad straipsnio autorės teiginys, jog ligi šiol vykęs Lietuvos ir išeivijos kultūrininkų bendravimas ir bendradarbiavimas tebuvo „...tik atsitiktiniai epizodai, atskirų žmonių iniciatyva, o valstybinio projekto dar neturime“, yra atsiradęs dėl nepakankamos informacijos. Nėra ko stebėtis, kad 2006 m. pabaigoje išspausdinto straipsnio autorė nieko nežino apie dar gegužės mėnesį patvirtintą Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos programą, nes šis dokumentas, kaip jau minėta, nebuvo paskelbtas ir aptartas nei Lietuvos, nei išeivijos spaudoje. Nerimauti verčia ir tas faktas, kad į tikrai aktualias straipsnio autorės A. Škiudaitės keliamas Amerikos lietuvių kultūros paveldo išsaugojimo problemas kol kas niekas neatsiliepė – jos išsakytų minčių ir kritinių pastabų kome-

tuoti ar straipsnyje iškeltų problemų sprendimo būdų ieškoti nesiėmė nei gausių JAV lietuvių organizacijų, nei lituanistines vertybes saugančių centrų atstovai, todėl, matyt, neverta tikėtis ir platesnės diskusijos.

Naujoji Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos iniciatyva, skirta užsienyje esančioms lituanistinėms kultūros vertybėms išsaugoti, teikia vilčių, kad ji bus pajėgi vardan bendro reikalo suburti draugėn tiek Lietuvos, tiek išeivijos kultūrininkus. Pati savaime minėtoji programa nėra vertybė, jei jos teiginiai liks tik popieriuje, jei nebus surasta finansavimo šaltinių ir realiai skatinami konkretūs darbai. Tačiau kiekviena nauja paskata ir pastanga susisteminti kol kas išbarstytą informaciją apie užsienyje esančias lituanistines vertybes yra svarbi bei įpareigojanti. Tuo labiau, kad lietuvių išeivijos ne tik kilnojamajam bet ir nekilnojamajam kultūros paveldui nuolatos kyla naujos grėsmės. Prieš keletą metų, nepaisant didžiulių JAV lietuvių bendruomenės ir ypač Niujorko lietuvių pastangų, nepavyko išsaugoti unikalios lietuvių lėšomis Bruklino pastatyto visuomeninio centro, vadinto Kultūros židinio vardu. Pastaruoju metu iškilo grėsmė Aušros vartų lietuvių parapijai ir bažnyčiai Niujorko Manheteno rajone. Vargu ar pagalbės ir Lietuvos katalikų bažnyčios hierarchų laišku amerikiečių vyskupams, ir mūsų diplomatų pastangos, jei šiuo atveju nepadeda net ir aktyvi Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus pozicija. Todėl labai įžvalgūs ir teisingi yra ilgametės dienraščio „Draugas“ redaktorės Danutės Bindokienės žodžiai, įvertinantys šiandieninę lietuvių išeivijos situaciją Jungtinėse Amerikos Valstijose: „Šiuo metu išgyvename praradimų laikotarpį, kai „keičiasi pamaina“ – pasitraukia senieji veikėjai dėl brandaus amžiaus, negalių, o kartais ir mirties, uždaromos kai kurios organizacijos (kitos tebesvyruoja ant nebūties slenksčio), institucijos. Be abejo, ilgainiui likusias tuštumas užpildys nauji veikėjai, naujos organizacijos, nes šioje šalyje gausu neseniai iš tėvynės atvykusių talentingų ir sumanių žmonių. Kol kas dar jie užsiėmę įsikūrimo rūpesčiais, bet vieną gražią dieną supras, kad „žmogus gyvas ne vien duona, ne vien rezidencijomis, prabangiais automobiliais“, kad lietuviui reikia ir lietuviškos veiklos“¹⁶. Akivaizdu, kad būtent dabar yra tas laikas, kai lituanistinių vertybių apsaugai užsienyje kaip niekada svarbi yra ne tik Lietuvos valdžios įstaigų, bet ir visų kultūrai neabejingų žmonių parama.

¹ Lietuvai reikšmingų kilnojamųjų kultūros vertybių, esančių užsienyje, integravimo į Lietuvos visuomeninį gyvenimą programa // Valstybės žinios. – 2006, geg. 27 (Nr. 60), p. 60-61.

² Vėlavicienė, Silvija. Laisvės dešimtmetis: pastangos pavyti prarastą laiką // Bibliotekininkystė: bibliotekininkystės mokslo darbai. – 1998, p. 15-19; Akiračiai. – Chicago. – 2000, Nr. 6, p. 12-14;

Vėlavicienė, Silvija. Išeivijos spauda Lietuvoje per penketą sovietinio draudimo dešimtmečių // Knygotyra. – T. 44 (2005), p. 193-208.

³ Vėlavicienė, Silvija, Poškutė, Birutė, Karalienė, Eglė. Lietuvių išeivijos spaudos bibliografija, 1945–2000. T. 1, Knygos lietuvių kalba: sisteminė rodyklė / Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. – Vilnius, 2002. – 755 p.

- ⁴ Budriūnienė, Jolanta, Vėlavičiienė, Silvija. Lietuvių išeivijos spaudos bibliografija, 1945–2000. T. 2, Knygos užsienio kalbomis ; T. 1. Knygos lietuvių kalba. Papildymai. Taisymai / Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. – Vilnius, 2005. – 355 p.
- ⁵ Lituanica collections in European research libraries : a bibliography / compiled by Alfonsas Šešplaukis. – Chicago : The Lithuanian Research and Studies Center, 1986. – XVI, 215 p.
- ⁶ Maciūnas, Vincas. The Šaulys collection. – [S.l. : University of Pennsylvania Library], 1954. – 10 lap.
- ⁷ Senn, Alfred Eric. The Senn Lithuanian collection at the University of Wisconsin. – Madison : University of Wisconsin, 1976. – 16 p.
- ⁸ Lithuanian periodicals in American libraries : a union list / compiled by John P. Balys. – Washington : Library of Congress, 1982. – XI, 125 p.
- ⁹ Newberry Lituanica : Čikagos Newberry bibliotekos lituanistinių ir prūsistinių knygų katalogas iki 1904 metų / [sudarė] Giedra Subačienė, Giedrius Subačius. – Vilnius ; Chicago, 1999. – XVIII, 64 p.
- ¹⁰ Budriūnienė, Jolanta. Baltijos archyvai užsienyje // Tarp knygų. – 2006, Nr. 9, p. 27-28; Budriūnienė, Jolanta. Išeivijos archyvai: problemos ir situacijos // Amerikos lietuvis. – 2006, lapkr. 18, p. 40; Draugas. – 2006, spal. 7, priedas „Menas, literatūra, mokslas“, p. 7-8.
- ¹¹ Tarptautinės konferencijos „Baltijos archyvai užsienyje“ Memorandumas // Tarp knygų. – 2006, Nr. 9, p. 28.
- ¹² Memorandumas // Amerikos lietuvis. – 2006, lapkr. 18, p. 40; Draugas. – 2006, spal. 7, priedas „Menas, literatūra, mokslas“, p. 8.
- ¹³ Mokslininkas iš Kauno Lituaniistikos tyrimo ir studijų centre : [Petro Petručio pokalbis su Kauno technologijos universiteto docentu dr. Dariumi Kučinsku] // Draugas. – 2006, spal. 17, p. 10.
- ¹⁴ Škiudaitė, Audronė Viktorija. Lietuvių pėdsakai Amerikoje / JAV Lietuvių bendruomenės Kultūros taryba. – Vilnius, 2006. – 808 p.
- ¹⁵ Škiudaitė, Audronė Viktorija. Dar galima prisiliesti prie lietuvių išeivijos Amerikoje šaknų // Draugas. – 2006, lapkr. 18, p. 4-5.
- ¹⁶ Bindokienė, Danutė. Ne pirmoji ir, deja, ne paskutinė // Draugas. – 2007, saus. 26, p. 3.